

Presa rusă și vizita Țarului la Constanța

Victor Daniel CREȚU*

Abstract

The Russian Written Press and the Tsar's Visit to Constanta

The year 1914 triggered the great competition for the maintenance or breach of Romania from the Triple Alliance. The Central Powers had made desperate efforts to keep the orientation of Romania's foreign policy unchanged. Of the Great Powers that formed the Entente, Russia was the most interested in weakening the influence of Austria-Hungary in the Balkans, as such, there was an intensification of the Romanian-Russian political relations at the beginning of 1914. What produced the most vivid agitation in the European diplomatic circles, however, was the visit of the Tsar of Russia to Constanța, on June 14, 1914, continued by the talks between Brătianu and Sazonov in the following days. The fact is explainable because, under the appearance of its protocolary character, commented very generously in newspapers, the Tsar's visit to Constanța marked the long political conversations between the statesmen of the two neighboring countries.

Keywords: *The Russian Empire, Romanian-Russian relations, Balkans, Carol I, news media*

Sfârșitul secolului al XIX-lea, dar mai ales secolul XX a relevat importanța opiniei publice în viața politică și rolul presei în formarea ei. Oamenii politici, devenind conștienți de acest fapt, au investit bani în presă, pentru a o folosi ca instrument al guvernării, dar și pentru a influența relațiile internaționale, în contextul în care stricta supraveghere și severitatea cenzurii obliga la ocolirea problemelor sociale și a realităților interne și orientarea cu precădere spre probleme externe.

Anul 1914 a declanșat marea competiție pentru menținerea sau ruperea României de Tripla Alianță. Puterile Centrale au depus eforturi disperate pentru menținerea neschimbată a orientării politicii externe a României.¹ Diplomația

* Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă, B-dul Victoriei 40, 550024, Sibiu, România (victor.cretu@ulbsibiu.ro).

¹ Ema Nestovici, *România și Puterile Centrale între anii 1914-1916* (București; Editura Politică, 1979); Gh. N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță 1878-1914* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979); Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial* (București: Editura Meteor Publishing, 2018); Petre Otu, *România în Primul Război Mondial: Criza balcanică 1912-1914* (București: Editura Litera, 2017); Jean Noël Grandhomme, *România de la*

austro-ungară, la sfatul Germaniei, a căutat să recâștige simpatia opiniei publice românești² și să realizeze o ameliorare a relațiilor româno-austro-ungare.

Dintre Marile Puteri ce formau Antanta, Rusia era cea mai interesată în slăbirea influenței Austro-Ungariei în Balcani. Monarhia danubiană era principala rivală a Rusiei în această parte a Europei și de aceea Imperiul țarist putea deveni un aliat prețios al României. Din acest motiv, Brătianu considera că România, pentru a păstra statu-quo-ul teritorial stabilit în Balcani prin pacea de la București, trebuia să acționeze în direcția unei apropieri de Rusia și Antanta. Dar România nu putea să treacă fățiș de partea Antantei sau să facă publică îndepărtarea ei de Tripla Alianță, care constituia una dintre cele mai mari forțe militare de pe continentul european. Ca urmare, Brătianu a ales calea jocului diplomatic care presupunea căutarea sprijinului necesar al Antantei în vederea desăvârșirii unității sale naționale, fără, însă, a ajunge la o ruptură deschisă în relațiile cu Puterile Centrale.³

Se constată la începutul anului 1914 o intensificare a relațiilor politice româno-ruse. Aproximativ intervenită între România, Serbia, Grecia și Muntenegru, discuțiile purtate la București în lunile ianuarie-februarie 1914 de către Venizelos și Pasiçi în vederea creării unui bloc balcanic, vizita întreprinsă la Petersburg (martie 1914) de către principele Ferdinand și soția sa Maria, însoțiți de prințul Carol, proiectul unei căsătorii între prințul Carol și marea ducesă Olga, fiica cea mare a țarului Nicolae al II-lea și a prințesei Elisabeta, toate constituiau dovezi ale unei orientări intervenite în politica externă a României, provocând îngrijorarea guvernelor austro-ungar și german.⁴

Tripla Alianță la Antanta (1914-1919) (Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018); Vadim Guzun, *Intrarea României în Primul Război Mondial: negocierile diplomatice în documente din arhivele ruse, 1914-1916* (Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2016); Anastasie Iordache, *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată 1914-1916* (București: Editura Paideia, 1998); Dumitru Preda, *România și Antanta. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție 1916-1917* (Iași: Institutul European, 1998); *România și Rusia în timpul Primului Război Mondial*, coord. C. Hlihor, G.D. Shkundin, V. Soare, A.S. Stikalin (București, Editura Top Form, 2018); Victor Atanasiu, *România în anii 1914-1916* (București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1997).

² Nestovici, *România și Puterile Centrale*, 26-28; Torrey, *România în Primul Război Mondial*, 17-18; Constantin Nuțu, *România în anii neutralității, 1914-1916* (București, Editura Științifică, 1972), 66; Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă* (București, Editura Oscar Print, 1998), 445-447.

³ De aceeași părere sunt și istoricii Gh. N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, care consideră afirmația lui Brătianu concludentă cu privire la interesele României „trebuie să fim pregătiți să primim pe frații noștri din Transilvania fără ca nimeni să se poată opune le aceasta și în acest sens sprijinul Rusiei ne poate servi.” *Apud Căzan, Rădulescu-Zoner, România și Tripla Alianță 1878-1914*, 393; Torrey, *România în Primul Război Mondial*, 18; Mihail Dobre, *Relațiile diplomatice româno-italiene în timpul Primului Război Mondial: 1914-1918* (București, Editura Paideia, 2019), 25.

⁴ Ester Uribes, „La recontre de Constanța du 14 Juin 1914,” *Revue Roumaine d’Histoire* VII, 2 (1968), 235, 236; Tiberiu Velter, *Relații româno-britanice între anii 1914-1924* (Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujană, 2000), 3-9; Torrey, *România în Primul Război Mondial*, 17.

Ceea ce a produs însă cea mai vie agitație în cercurile diplomatice germane și austro-ungare, în privința progreselor pe care puterile Antantei le făceau în România, a fost vizita țarului Rusiei la Constanța, din 14 iunie 1914, continuată de convorbirile dintre Brătianu și Sazonov din zilele următoare.

Stabilirea unor contacte diplomatice la nivel înalt între România și Rusia, din inițiativa guvernului român, a fost pregătită timp de aproape două luni de zile. Dacă inițial guvernul român a propus ca acest lucru să se realizeze printr-o vizită pe care ministrul de externe rus Sazonov să o întreprindă în România, în cele din urmă a fost acceptată de ambele părți varianta sugerată de șeful diplomației ruse, anume ca schimbul de opinii dintre el și Brătianu să aibă loc în momentul unei vizite oficiale pe care țarul Rusiei ar face-o în România. Pentru a se evita o reacție nedorită a Puterilor Centrale față de România, oficial, vizita suveranului rus urma să fie prezentată ca fiind una de curtoazie, efectuată la sfârșitul sejurului pe care familia imperială rusă îl efectua la Livadia (în Crimeea), drept replică la cea efectuată de către regele Carol I la Petersburg în 1898.⁵

În prezent, ne sunt cunoscute aproape în detaliu toate momentele desfășurării vizitei țarului Rusiei la Constanța, precum și semnificațiile politice ale întâlnirii dintre cei doi monarhi. La vremea respectivă însă, conținutul convorbirilor era învăluit în mare măsură de mister, în pofida preocupărilor perseverente ale diplomaților acreditați la București și ale ziariștilor de a-l cunoaște. De aceea, mai ales în presă au fost emise multe speculații, dintre cele mai fanteziste. Faptul este explicabil deoarece, sub aparența caracterului ei protocolar, comentat foarte generos în ziare, vizita țarului la Constanța a mascat îndelungile convorbiri politice dintre oamenii de stat ai celor două țări vecine. Practic, cele mai importante discuții pentru relațiile dintre cele două țări, dar și pentru exprimarea opiniilor referitoare la diverse aspecte ale situației internaționale, s-au desfășurat între ministrul de externe al Rusiei, Sazonov, și primul ministru român, I. I. C. Brătianu, atât la Constanța, cât și ulterior la București și Sinaia, după plecarea țarului și a suitei sale imperiale din România.⁶

Cu toate că cercurile oficiale s-au menținut într-o justificată rezervă, presa europeană a comentat pe larg și deschis semnificația deosebită a vizitei țarului Nicolae al II-lea și a ministrului de externe rus, Sazonov, în România. Presa din Imperiul țarist a urmărit, cum era firesc, cu un interes și mai mare vizita familiei imperiale la Constanța.

Mihail Arion, diplomatul României la St. Petersburg, arăta într-o scrisoare datată 3 iunie 1914 și adresată ministrului de externe român, Emanoil Porumbaru, că în presa rusă au apărut primele articole referitoare la vizita Majestății Sale Împăratul la

⁵ Nicu Pohoată, *România și Tripla Alianță* (București: Editura Cavallioti, 2003); Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1900-1924*, vol. I (București: Editura Albatros, 1998), 62.

⁶ Anastasie Iordache, *Ion. I. C. Brătianu* (București: Editura Albatros, 1994), 202; Otu, *România în Primul Război Mondial*, 132-133.

Constanța.⁷ Ziarul „Reci”⁸ (organul partidului de opoziție al Cadeților), publica un articol mai puțin binevoitor la adresa României în care avertiza că răceala apărută în relațiile cu Tripla Alianță pare mai degrabă o strategie diplomatică a guvernului de la București, care ar face un joc dublu. Se specula că această distanțare s-ar datora sprijinului primit din partea Rusiei în recent încheiatul conflict balcanic și că, în cazul în care Austria „i-ar garanta vreo altă bucată”, guvernării români nu vor ezita să bată la ușile cancelariei austro-ungare. Articolul, cu vizibilă tendință bulgarofilă, compara noua prietenie ruso-română cu vechea politică rusească în Balcani și concluziona că această schimbare de atitudine duce la scăderea prestigiului Rusiei. Același diplomat semnala și articolul publicat în „Novoe Vremia”⁹ – ziar despre care se știa că este la dispoziția ministrului de finanțe, deci naționalist și guvernamental, dar care nu se bucura și de simpatia Ministerului de Externe – care atribuie întrevederii de la Constanța posibilitatea de a stabili începutul unui nou echilibru european ce ar pune capăt înarmărilor exagerate din ultimii ani, prin intrarea în Tripla Înțelegere a puterilor europene de „rangul al doilea”.¹⁰

Întrevederea suveranilor de la Constanța este amplu dezbătută și în cel mai vechi cotidian de limbă germană din Rusia, „Petersburger Zeitung”.¹¹ Articolul atrage atenția asupra vizitei lui Talaat-Bei, mai întâi în Livadia, apoi la București și lansează ideea unei înțelegeri în problema strâmtorilor între Rusia, Turcia și România. O altă chestiune abordată se referea la viitorul relațiilor româno-austro-ungare considerate a fi de o importanță decisivă pentru pacea europeană. Sarcina lui Sazonov era aceea de a convinge România să nu reînnoiască convenția încheiată cu Austria în 1896, în timpul vizitei împăratului Franz Josef la București.

Despre bunele relații și despre comuniunea de interese ruso-române vorbea și ziarul „Birjevia Vedomosti”¹², care obținuse un interviu cu Emanoil Porumbaru-ministru afacerilor străine. Diplomatul român era de părere că întâlnirea de la Constanța va servi la întărirea legăturilor ruso-române, subliniind în același timp că cele două țări doresc menținerea păcii în Balcani, conform tratatului de la București, în ciuda unor probleme rămase nerezolvate în această regiune (referire la situația din Albania, unde Austria și Italia se confruntau pentru influența noului stat creat, dar și la excesele bulgarilor împotriva grecilor care nu contribuiau la îmbunătățirea relațiilor greco-bulgare).

⁷ Ministerul Afacerilor Externe, Fond Primul Război Mondial 1914-1916 [MAE, Fond PRM], vol. 9, f. 44.

⁸ MAE, Fond PRM, f. 45-46.

⁹ MAE, Fond PRM, f. 49-53.

¹⁰ „Întâlnirea care urmează să aibe loc la Constanța poate deveni punctul inițial al unei noi evoluțiuni în istoria politică a Europei. Acolo pot fi puse bazele unui nou echilibru nu fictiv ci real, care va libera popoarele Europei de sarcina unor înarmări care cresc neconținut. România are ocaziunea să facă începutul în această direcțiune, care făgăduiește consecințele cele mai favorabile.” MAE, Fond PRM, f. 53.

¹¹ MAE, Fond PRM, f. 55.

¹² MAE, Fond PRM, f. 57.

„Novoe Vremia” din 31 mai 1914, prelua interviul acordat de Emanoil Porumbaru și publica suplimentar un altul acordat ziarului, de Președintele Consiliului de Miniștrii, Ion I. C. Brătianu. Acesta declara că Rusia și România sunt unite „prin comunitatea intereselor în sensul tendințelor de a menține pacea, absolut necesară pentru dănele în genere și în special pentru Balcani”.¹³

O serie de trei interviuri cu oameni politici români (Nicolae Filipescu, Take Ionescu și Emanoil Porumbaru) sunt prezentate și de „Russkoe Slovo”.¹⁴ Consensul cu privire la importanța întâlnirii dintre cei doi monarhi este evident, toți fiind de acord că există o comunitate de interese între Rusia și România care constă în dorința de a menține pacea și de a susține Tratatul de la București. Cu toate acestea, Nicolae Filipescu era de părere că, deși sprijinul acordat de Rusia la ultimele evenimente din Balcani era cu atât mai prețios cu cât venea de la un stat aparținând altei grupări politice decât cea pe care s-a sprijinit politica României în ultimele decenii, nu trebuie ca acest fapt să ducă la ruperea relațiilor cu vechii aliați.

În două articole apărute în „Novoe Vremia” se realiza o paralelă între vizita de la Constanța și întâlnirea dintre Wilhelm al II-lea și Arhiducele Franz Ferdinand al Austriei, survenită în aceeași perioadă. Încă de la început, se atrăgea atenția asupra faptului că cercurile oficiale au încercat, în ambele cazuri, să nu le acorde o importanță politică deosebită și să le prezinte ca pe niște acte de curtoazie. Prezența în suita lui Wilhelm al II-lea a amiralului von Tirpitz, creatorul flotei moderne germane, deschidea calea unor speculații cu privire la continuarea politicii de înarmări navale ale Austro-Ungariei, politică considerată falimentară în condițiile în care „industria textilă și cea a fierului, ultimele două fundamente ale prosperității în Austria, trec printr-o criză nemaiauzită”.¹⁵ Nemulțumirile apărute într-o mică parte a presei austro-ungare erau voit exagerate, speculându-se că o continuare a cursei înarmărilor îndreptată împotriva Rusiei era dorită doar de cercurile șovine de la Viena. În cel de-al doilea articol apărut în aceeași gazetă, era prezentată întâlnirea de la Constanța. Amănuntele diferitelor momente ale vizitei trebuiau să demonstreze cordialitatea survenită în relațiile româno-ruse. Autorul articolului dorea să demonstreze că prin numărul mare de politicieni, autorități și diverși reprezentanți ai poporului român veniți să-l salute pe Suveranul Imperiului Rus, vizita primea un caracter național. Se preciza că „la Constanța, Familia Imperială Rusă a fost întâmpinată nu numai de autoritățile oficiale, obligate în mod formal la această etichetă internațională, dar și de națiunea română”.¹⁶ Totuși, dacă analizăm discursurile rostite de cei doi suverani, se constată că, deși ambele au fost la fel de cordiale și rezervate, exista o deosebire: țarul a abordat cu o oarecare insistență probleme politice în legătură cu relațiile ruso-române, în timp ce regele Carol a

¹³ MAE, Fond PRM, f. 58.

¹⁴ MAE, Fond PRM, f. 59.

¹⁵ MAE, Fond PRM, f. 63.

¹⁶ MAE, Fond PRM, f. 65.

vorbit despre sentimentele de prietenie ce existau între România și Rusia și a garantat interesul și simpatia pe care o poartă statului vecin. Autorul articolului, sesizând scopul vizitei întreprinse de țară, de a desprinde România de Tripla Alianță, atrăgea atenția asupra faptului că „prima experiență în direcțiunea contrarie a produs României mai mult decât tot ce ia (sic) adus anii lungi de supunere oarbă la ordinele venite de la Viena și Berlin”¹⁷, concluzionând că diplomația română trebuie să urmeze această nouă cale pentru realizarea intereselor poporului român.

Nu toată presa rusă privea însă cu simpatie această vizită. Într-un nou articol apărut tot în ziarul „Reci” (organ al opoziției), datat 3 iunie 1914, se atrăgea atenția asupra faptului că din discursurile celor doi monarhi nu se observă schimbări radicale în orientarea politicii externe românești. Autorul sugera că regele Carol a profitat de întâlnire pentru a expune încă odată „versiunea oficială română asupra intervenției în criza balcanică și a primi o aprobare tot atât de oficială a acestei versiuni din partea Rusiei”.¹⁸ Se arăta că regele Carol „continuă a fi ferm convins că, ocupând de la Bulgaria provincia ei cea mai bogată, a făcut un serviciu păcii europene” și a reușit să oprească hegemonia bulgară în Balcani, în loc „de a munci în mod modest și binevoitor împreună cu celelalte state balcanice la lucrarea comună a culturii și libertății”. Acest articol, care dovedește simpatia ziarului pentru Bulgaria, este anihilat de apariția în aceeași zi în „Petersburgsky Curier”¹⁹, ziar progresiv independent, care reprezintă ideile liberale ale tuturor partidelor de stânga, fără a fi organul niciunuia, a unui material vast, dedicat importanței vizitei de la Constanța. Sub titlul „Două întrevederi semnificative” sunt analizate atât cea de la Constanța cât și cea de la Konopicht (astăzi Konopiště, în Republica Cehă). Vizita țarului demonstra cât de mare era importanța pe care o acorda suveranul Rusiei și guvernul său regatului român, ca putere balcanică și ca factor european, România fiind considerată a fi puterea preponderentă și arbitrul situației din Balcani. În același timp se pretindea că, discuțiile dintre împăratul Germaniei și prințul moștenitor al tronului austro-ungar ar fi avut un caracter preponderant militar. În sprijinul acestei afirmații era citat un articol din „Militärische Rundschau”, care dădea în vileag secretele austriece, relatând că prima consecință a întrevederii de la Konopicht va fi construcția grabnică a patru crucișătoare austriece pentru a lupta cu flota rusă din Marea Neagră.

Analizând ziarul „Ruscaia Recin”²⁰ care aparține partidului reacționar „Liga adevăraților ruși” din Odessa, constatăm că întrevederea de la Constanța este prezentată în aceiași termeni laudativi, ca și în presa oficioasă de la Petersburg. Se consideră că acest eveniment găsește cel mai viu ecou în sufletele rușilor, care urmăresc cu multă atenție fiecare cuvânt și nuanță din toasturile monarhilor.

¹⁷ MAE, Fond PRM, f. 66.

¹⁸ MAE, Fond PRM, f. 71.

¹⁹ MAE, Fond PRM, f. 73.

²⁰ MAE, Fond PRM, f. 78.

Autorul se lansează într-un amplu expozeu despre motivele care au apropiat cele două țări și găsește în unitatea de credință factorul determinant care i-a pus pe ruși și pe români „umăr la umăr în lupta pentru eliberarea slavilor”, scopul final servind cauzei păcii europene. La aceeași concluzie ajung și reprezentanții extremei drepte din Dumă, care, într-un articol apărut în ziarul „Zemscina”²¹ deduc din toasturile pronunțate cu ocazia acestei vizite „o sinceră apropiere între cele două popoare de aceeași credință”.

Vorbind despre importanța vizitei de la Constanța, „Peterburgskaia Gazeta”²² constata că tocmai acum, Berlinul stăruia să arate că are și el amici la Dunăre, în vecinătatea României. Două evenimente anume, împrumutul acordat de bancherii germani Bulgariei și întâlnirea de la Konopicht erau văzute ca reacții la apropierea româno-rusă. Deși nu s-a semnat nicio alianță militară cu ocazia acestei întrevederi, ziarul rus specula că de acum, chiar și în cazul unei neutralități a României, cele cinci corpuri din armata rusă care, în eventualitatea unui conflict cu Tripla Alianță, trebuiau să acopere frontul de sud, puteau fi mutate la granița de vest.

Și în ziarul „Svet”²³, deși naționalist și slavofil, apărea un articol pozitiv despre întâlnirea de la Constanța. Autorul constată, într-o manieră convingătoare, că toate știrile venite din România vorbesc de entuziasmul maselor poporului român față de oaspeții ruși, fapt care atrage „o schimbare a politicii țării în altă direcție decât spre Viena și Berlin”. Se evidențiază și faptul că presa austriacă acorda o deosebită importanță vizitei de la Constanța, deoarece era convinsă că țarul va încerca să desprindă România din Tripla Alianță și a o determina să intre în Tripla Înțelegere.

Concluzii

Observăm că presa rusă a comentat pe larg și deschis semnificația deosebită a vizitei țarului Nicolae al II-lea și a ministrului de externe rus Sazonov în România. Dacă ziarele oficiale au fost foarte rezervate în comentariile lor cu privire la întrevederea de la Constanța și s-au limitat să redea toasturile celor doi suverani fără a le comenta, în schimb ziarele de partid, în special cele ale opoziției sau cele independente au comentat mai pe larg această vizită. Toate au recunoscut importanța politică a acestei întrevederi, faptul că România devenise arbitru statu-quo-ului în Balcani. Cum era firesc, în virtutea ultimelor evenimente balcanice, i s-a reamintit României faptul că progresul său și poziția preponderentă printre statele din Balcani se datora sprijinului acordat de către Rusia și mai puțin de către statele Triplei Alianțe. Uneori, în presa rusă s-au strecurat învinuiri nefondate cu privire la faptul că românii au uitat de Transilvania și Bucovina și că au devenit vasali politici și economici ai Austro-Ungariei și Germaniei. Întrucât la acea vreme conținutul convorbirilor a fost învăluit în mare măsură de mister, în presă au fost emise multe

²¹ MAE, Fond PRM, f. 84.

²² MAE, Fond PRM, f. 81.

²³ MAE, Fond PRM, f. 87.

speculații. S-a exprimat, în urma analizei discursurilor rostite de cei doi suverani în timpul întrevederii de la Constanța, fie convingerea că România nu va realiza o schimbare radicală în politica sa externă, că Rusia a înregistrat un eșec, nereușind să obțină distanțarea României față de Tripla Alianță, fie credința că România era deja aliata Rusiei.

În realitate, rezultatele întrevederii de la Constanța au fost următoarele: România s-a apropiat de Rusia, primind asigurări neoficiale că va fi sprijinită în îndeplinirea revendicărilor sale naționale; factorii de decizie ai celor două state s-au angajat să colaboreze pentru păstrarea statu-quo-ului stabilit în Balcani, inclusiv a regimului libertății comerțului prin Strâmtori. Încercările lui Sazonov de a obține din partea guvernului român o declarație de neutralitate în cazul unui război european au rămas fără rezultat, România evitând să-și ia vreun angajament precis față de Rusia.

Vizita țarului a pus o dată mai mult în relief dorința guvernului român de a contura mai bine noua orientare a politicii sale externe, care avea să se accentueze până la încheierea alianței militare cu Antanta și asigurarea înfăptuirii Marii Uniri.